

Conducting in-chamber development of criminal police units by individuals who claim to be the authorities of a criminal community or who are in the status of “thief in law”: problem statement

Проведення підрозділами кримінальної поліції внутрішньокамерної розробки осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «зłodий у законі»: постановка проблеми

Yevhenii Draka

Key words:

criminal police units, in-cell work out, criminal community authorities, thieves in law.

Ключові слова:

підрозділи кримінальної поліції, внутрішньокамерна розробка, авторитети злочинної спільноти, зłodий у законі.

Постановка проблеми. На підставі аналізу теоретичних поглядів учених та емпіричного матеріалу треба з'ясувати сучасний стан проведення підрозділами кримінальної поліції внутрішньокамерної розробки осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «зłodий у законі», та визначити перспективні напрями наукових досліджень щодо вирішення проблем розглянутої тематики.

Аналіз останніх досліджень. Пошуки шляхів підвищення ефективності протидії організованій злочинності загалом розглядалися у наукових працях П.П. Андрушка, Ю.А. Алферова, Є.М. Білоуса, О.М. Джузи, О.О. Дульського, О.Ф. Долженкова, В.Л. Грохольського, А.М. Кислого, М.А. Погорецького, О.Ю. Шостко, О.М. Юрченка та ін. Різні напрями протидії особам, зарахованим до категорії «зłodий у законі», досліджували у працях В.І. Василичук, Л.І. Данченко, О.В. Калиновський, В.В. Ремський та ін.

Організацію та тактику внутрішньокамерної розробки (далі – ВКР) досліджено безпосередньо у працях С.В. Албула, І.І. Басецького, В.П. Бахіна, В.П. Демент'єва, В.Б. Любчика, Г.Й. Панкратова, В.В. Редьки, В.Г. Самойлова, В.О. Черепанова та ін. Проте розроблені ними наукові положення та рекомендації виконані здебільшого наприкінці ХХ – початку ХХІ століття, однак нині необхідно враховувати структуру сучасної організованої злочинності, криміногенну обстановку, яка склалася, нові засоби підготовки, вчинення і приховування злочинів авторитетами злочинної спільноти тощо. Саме тому вивчення сучасного стану та проблемних питань проведення підрозділами кримінальної поліції внутрішньокамерної розробки осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «зłodий у законі», набуває особливого змісту та значення і потребує всебічного наукового та творчого опрацювання, що зумовлює актуальність обраної тематики.

Виклад основного матеріалу. Однією з особливостей сучасної організованої злочинності в Україні є її консолідація, в тому числі в місцях позбавлення волі. Із року в рік спостерігається негативна тенденція зрощування угруповань, що діють у сфері тіньової економіки зі злочинними структурами традиційної кримінальної спрямованості, першоджерелами якого є «авторитети» злочинного світу, «зłodий в законі».

Статтею 20 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності проголошено, що кожна Держава-учасниця, в межах своїх можливостей і на умовах, встановлених її внутрішнім законодавством, вживає всі необхідні заходи, у тому числі агентурні операції, за допомогою її компетентних органів на її території з метою проведення ефективної боротьби проти організованої злочинності¹.

¹ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р.

Свою чергою, оперативні підрозділи правоохоронних органів нашої держави здійснюють пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій із метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави² за допомогою інструментарію, передбаченого відомчими нормативно-правовими актами, які є досить ефективними і вже традиційно застосовуються в боротьбі з організованою злочинністю. До них варто зарахувати як окремі заходи (розвідувальне опитування, оперативний огляд, внутрішньокамерна розробка, створення пасток, радіорозвідка тощо), так і їх комплекси (оперативне супроводження кримінального провадження; оперативний (ініціативний) пошук)³.

У контррозвідувальному словнику Вищої школи Комітету державної безпеки при Раді Міністрів СРСР ім. Ф.Е. Дзержинського, виданому в 1972 р., внутрішньокамерну розробку визначено як вид негласної діяльності органів держбезпеки, яка здійснюється щодо взятої під варту особи з метою якнайшвидшого розкриття злочину, всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи, а також отримання даних оперативного характеру. Цілі та завдання внутрішньокамерної розробки в процесі розслідування є похідними від цілей і завдань попереднього слідства. Під час розслідування конкретної кримінальної справи внутрішньокамерна розробка має допоміжний характер. Для неї використовуються агенти та особи з числа засуджених, які визнали себе винними в скоєнні злочину, агенти оперативних підрозділів, засоби слухового й візуального контролю⁴.

Метод внутрішньокамерної розробки затриманих, заарештованих, узятих під варту й ув'язнених не втратив актуальності до наших днів. Так, сучасні дослідники зазначають, що вона є предметом самостійного напрямку теорії і практики ОРД. Завдяки її ефективному проведенню викривається значна кількість замаскованих, латентних злочинів, зокрема тяжких та особливо тяжких, виявлення та припинення яких без застосування такої розробки далеко не завжди є можливим⁵. Здатність оперативного працівника організувати проведення внутрішньокамерної розробки злочинця вважають невід'ємною ознакою його професіоналізму⁶.

Поряд зі збереженням актуальності використання внутрішньокамерної розробки в боротьбі зі злочинністю незмінним із найдавніших часів залишився і її зміст. Аналізуючи положення вільних для доступу нормативно-правових актів із цього питання, історичної, наукової та науково-популярної літератури, можна дійти однозначного висновку, що внутрішньокамерна розробка є комплексом заходів, що проводиться працівниками підрозділів кримінальної поліції, з використанням осіб, які негласно або конфіденційно співпрацюють із цими підрозділами стосовно категорій осіб, які утримуються в умовах тимчасової ізоляції у зв'язку з підготовкою чи учиненням ними злочинів, переховуванням від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиленням від відбування кримінального покарання та через інші підстави.

Як свідчать результати нашого дослідження, без внутрішньокамерної розробки здебільшого досудове розслідування злочинів, які вчиняються за участю осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «злочинців у законі», є малоефективним.

Найбільш перспективними напрямками проведення цього заходу, на думку оперативних працівників кримінальної поліції, є: документування протиправної діяльності осіб, підозрюваних у вчиненні тяжких і особливо тяжких злочинів (75% респондентів); розробка осіб, які утримуються в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах і в інших установах закритого типу (68% респондентів); впровадження у злочинні угруповання або в розробку окремих осіб для встановлення злочинної діяльності учасників

² Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303.

³ Грібов М.Л., Шевченко Т.В. Використання внутрішньокамерної розробки для виконання завдань кримінального провадження: питання законності. Порівняльне аналітичне право. Електронне наукове фахове видання. 2018. № 6. С. 404-407.

⁴ Контрразведывательный словарь / Высш. краснознам. шк. КГБ при Сов. Мин. СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1972. URL: <https://counterintelligence.academic.ru>

⁵ Рижков Е.В. Саприкін Є.І. Про необхідність законодавчого закріплення різновидів оперативної розробки в умовах розвитку кримінальної розвідки. Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 29 квітня 2016 р. Одеса : ОДУВС, 2016. С. 105–106.

⁶ Ромців О.І. Кримінально-правові та кримінально-процесуальні заходи подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». 2016. № 837. С. 484–489.

цих угруповань, а також фактів учинення злочинів (89% респондентів); виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів, вивчення їх способу життя, установлення злочинних намірів і дій із метою попередження і розслідування особливо тяжких та тяжких злочинів (59% респондентів); виявлення особливо небезпечних латентних злочинів, а також осіб, які їх вчиняють (64% респондентів); одержання фактичних даних, що можуть бути використані як докази у кримінальних провадженнях щодо вчинення злочинів (49% респондентів); розшук злочинців і встановлення місцезнаходження осіб, які безвісти зникли (36% респондентів); встановлення місць збереження зброї, наркотиків і викраденого майна, забезпечення відшкодування збитків, завданих злочинами (74% респондентів); місця переховування предмета і знарядь вчинення кримінальних правопорушень (56% респондентів); відомості про структуру, склад, озброєння, корупційні зв'язки та інфраструктуру злочинної спільноти, організованої групи чи злочинної організації й інші відомості, що становлять інтерес для боротьби зі злочинністю (76% респондентів)⁷.

Безумовно, результати внутрішньокамерної розробки не можуть бути доказами в кримінальному провадженні. Але вони можуть бути використані для одержання таких доказів у подальшому – шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, у тому числі негласних.

Втім, проведено вивчення думок оперативних працівників кримінальної поліції щодо проблем, які виникають під час виявлення та документування злочинів, які вчиняються за участю осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «злочинці у законі», визначило, що понад 75% респондентів визнають нормативно-правове забезпечення внутрішньокамерної розробки зазначеної категорії осіб як таке, що не відповідає в повному обсязі вимогам часу і потребує належного унормування в законодавчих актах, зокрема Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» та кримінальному процесуальному законодавстві України.

На жаль, треба констатувати, що нині ані в Кримінальному процесуальному кодексі України⁸, ані в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність»⁹ не згадується про внутрішньокамерну розробку як окремий захід із визначенням порядку, підстав, суб'єктів проведення, об'єктів впровадження, строків та інших засад її проведення. Ці положення становлять зміст окремого розділу відомчої Інструкції, яка визначає організаційно-тактичні особливості оперативно-розшукової діяльності Національної поліції, що містить гриф обмеження доступу. Ми вважаємо цей стан речей неприпустимим і цілком погоджуємося з науковцями¹⁰, які обґрунтовують необхідність доповнення п. 14 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» правом оперативних підрозділів проводити внутрішньокамерну розробку затриманих, узятих під варту та засуджених в умовах ізоляторів тимчасового тримання, слідчих ізоляторів та установ виконання покарань. Варто підтримати й доцільність унормування проведення внутрішньокамерної розробки в межах кримінального провадження окремою статтею КПК України¹¹.

Висновки. Підбиваючи підсумки, треба зазначити, що розглянутий та проаналізований нами сучасний стан проведення підрозділами кримінальної поліції внутрішньокамерної розробки осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «злочинці у законі», дає змогу дійти висновків щодо відсутності у правоохоронних органів загалом й підрозділів кримінальної поліції зокрема дієвих правових та організаційно-тактичних механізмів реагування на злочинні прояви організованої злочинності, що є суттєвим чинником посилення соціальної напруженості та дестабілізації суспільних відносин, виникнення деформації у сфері господарювання, уповільнення темпів економічного розвитку держави. Наявні спроби вирішення зазначеної проблеми в наукових дослідженнях розглядаються в рамках ширшої оперативно-розшукової проблематики, фрагментарно або однобічно.

Безперечно, дослідження, пов'язані з організацією і тактикою проведення підрозділами кримінальної поліції внутрішньокамерної розробки осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або

⁷ Дерев'ягін О.О. Внутрішньокамерна розробка : текст лекції. ХНУВС, 2018. 33 с.

⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (поточна редакція на підставі Закону України від 4 липня 2013 р. № 406-VII). Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

⁹ Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303.

¹⁰ Рижков Е.В. Саприкін Є.І. Про необхідність законодавчого закріплення різновидів оперативної розробки в умовах розвитку кримінальної розвідки. Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 29 квітня 2016 р. Одеса: ОДУВС, 2016. С. 105–106.

¹¹ Грібов М.Л., Шевченко Т.В. Використання внутрішньокамерної розробки для виконання завдань кримінального провадження: питання законності. Порівняльне аналітичне право. Електронне наукове фахове видання. 2018. № 6. С. 404–407.

перебувають у статусі «злочинці у законі», мають проводитися саме в рамках наукової спеціальності 12.00.09 – «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність», незважаючи на те, що питання вдосконалення протидії організованим злочинності, дослідження феномена «злочинці у законі», його детермінанти та заходи запобігання знайшли своє відображення в наукових роботах за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право».

Таким чином, підтверджено необхідність проведення наукового пошуку за трьома основними напрямками:

1) дослідження теоретико-правових засад проведення підрозділами кримінальної поліції внутрішньокамерної розробки осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «злочинці у законі», а саме: а) удосконалення нормативно-правового забезпечення проведення підрозділами кримінальної поліції внутрішньокамерної розробки осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «злочинці у законі» та б) визначення оперативно-розшукової характеристики зазначеної категорії осіб;

2) удосконалення організації проведення підрозділами кримінальної поліції внутрішньокамерної розробки осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «злочинці у законі», в процесі якого потрібно: а) визначити шляхи підбору кандидата та планування заходів впровадження до внутрішньокамерної розробки осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «злочинці у законі»; б) дослідити форми та способи зв'язку з негласними співробітниками, впровадженими до внутрішньокамерної розробки; в) виокремити особливості організації проведення внутрішньокамерної розробки осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «злочинці у законі», за допомогою технічних можливостей;

3) удосконалення тактики проведення підрозділами кримінальної поліції внутрішньокамерної розробки осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «злочинці у законі», зокрема за допомогою оперативних комбінацій; б) запропонувати перспективні напрями використання відомостей, отриманих під час внутрішньокамерної розробки досліджуваної категорії осіб. Водночас потребують вирішення завдання щодо пошуку шляхів підвищення ефективності проведення внутрішньокамерної розробки осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «злочинці у законі», в установах Державної кримінально-виконавчої служби України.

Анотація

Метою дослідження є вивчення сучасного стану та проблемних питань проведення підрозділами кримінальної поліції внутрішньокамерної розробки осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «злочинці у законі», та визначення перспективних напрямів наукових досліджень щодо вирішення проблем розглянутої тематики. Методика включає детальний комплексний аналіз та узагальнення наявного науково-теоретичного матеріалу із порушеної проблематики, на основі якого формулюються обґрунтовані світоглядні висновки та рекомендації щодо розкриття сутності досліджуваних понять. На основі систематизованого матеріалу та аналізу сучасного стану проведення підрозділами кримінальної поліції внутрішньокамерної розробки осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «злочинці у законі», маємо на меті привернути увагу та спонукати до глибшого вивчення цієї проблеми теоретиків та практиків. З огляду на те, що правове регулювання протидії авторитетам злочинної спільноти та особам, які перебувають у статусі «злочинці у законі», нині перебуває в активній фазі реформування, а оперативно-розшукове забезпечення протидії організованим злочинності потребує комплексного застосування сил, засобів і методів правоохоронних органів, проведення підрозділами кримінальної поліції внутрішньокамерної розробки осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «злочинці у законі», зумовлює необхідність подальшого докладного наукового осмислення та удосконалення. Результати дослідження спрямовані на необхідність осмислення проблем, які виникають у процесі проведення підрозділами кримінальної поліції внутрішньокамерної розробки осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «злочинці у законі», та сприятимуть підвищенню ефективності такої діяльності.

Summary

The purpose of the study is to study the current state and problems of conducting criminal police units in-camera development of persons who recognize themselves as the authorities of the criminal community or are in the status of "thief in law" and identify promising areas of research to solve existing problems of the subject. The methodology includes a detailed comprehensive analysis and generalization of the available scientific and theoretical material on the raised issues, on the basis of which substantiated worldviews are made and recommendations for disclosure of the essence of the studied concepts. On the basis of systematic material and analyzing the current state of criminal police units in-camera development of persons who recognize themselves as the authorities of the criminal community or are in the status of "thief in law", we aim to attract attention and encourage a deeper study of this problem by theorists and practitioners. Considering that the legal regulation of counteraction to the authorities of the criminal community and persons who are in the status of "thief in law" is currently in the active phase of reform, and the operational and investigative support of combating organized crime requires a comprehensive use of the forces, means and methods of law enforcement agencies, conducting units of criminal police of in-house development of persons who recognize themselves as the authorities of the criminal community or are in the status of "thief in law" stipulates the need for further detailed scientific understanding and improvement. The results of the study are aimed at comprehending the problems that arise in the process of conducting criminal police units in-camera development of persons who recognize themselves as the authorities of the criminal community or are in the status of "thief in law" and will help to increase the effectiveness of such activities.

Використана література:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р.
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
3. Грібов М.Л., Шевченко Т.В. Використання внутрішньокамерної розробки для виконання завдань кримінального провадження: питання законності. *Порівняльне аналітичне право. Електронне наукове фахове видання*. 2018. № 6. С. 404–407.
4. Контрразведывательный словарь / Высш. краснoзнам. шк. КГБ при Сов. Мин. СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1972. URL: <https://counterintelligence.academic.ru>
5. Рижков Е.В. Саприкін Є.І. Про необхідність законодавчого закріплення різновидів оперативної розробки в умовах розвитку кримінальної розвідки. *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 29 квітня 2016 р. Одеса : ОДУВС, 2016. С. 105-106.
6. Ромців О.І. Кримінально-правові та кримінально-процесуальні заходи подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2016. № 837. С. 484–489.
7. Дерев'ягін О.О. Внутрішньокамерна розробка : текст лекції. ХНУВС, 2018. 33 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (поточна редакція на підставі Закону України від 4 липня 2013 р. № 406-VII). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

Yevhenii Draka,

Applicant

Kharkiv National University of Internal Affairs